

GLAGOLJSKI LIBAR PROPOVIJEDI OLIPSKOG KAPELANA DON ŠIME RADOVA IZ 18. STOLJEĆA

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru
Zadar, Hrvatska

UDK: 003.349(497.5):929 Radov, Š.
DOI: <http://doi.org/10.21857/y6zolz85pm>
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 17. ožujka 2017.

U zbirkama i arhivima Hrvatske i inozemstva postoje glagoljski zbornici i knjige propovijedi te razne druge knjižice kojima nije poznat autor. Cilj ovog članka bio je odrediti tko je pisar *Glagoljskog libra propovijedi*, nastalog sredinom 18. stoljeća, a koji se čuva u Arhivu Zadarske nadbiskupije. Usporedbom rukopisa i načina pisanja toga kodeksa s različitim glagoljskim kodeksima, odnosno s knjigama bratovština, matičnim knjigama i ostalim zapisima s područja župe Olib, a nadasve s knjigom propovijedi *Glagoljska govorenja duhovna* s područja župe Sutomišćica u kojoj postoji jedan zapis potpisan od don Šime Radova, potvrđena je pretpostavka Vladislava Cvitanovića da je pisar *Glagoljskog libra propovijedi* bio olipski svećenik glagoljaš don Šime Radov.

Ključne riječi: don Šime Radov, *Glagoljski libar propovijedi*, *Molitva protiv vještica*, popovi glagoljaši, kurzivna glagoljica, 18. st.

UVOD

Glagoljski zbornici i knjige propovijedi te razni drugi glagoljski kodeksi i dokumenti sa zadarskog područja pisani glagoljskim kurzivom pronađeni su u sljedećim zbirkama i arhivima: Državnom arhivu u Zadru, Arhivu Zadarske nadbiskupije, Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, Državnom arhivu u Splitu, Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, Samostanu sv. Pavla na Školjiću (Galevcu), Samostanu sv. Duje u Kraju, Zavičajnom muzeju Biograd na moru, Arhivu Provincijalata franjevaca trećoredaca u Zagrebu i Berčićevoj zbirci u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu.¹ Među njima jedna od bogatijih zbirki glagoljskih kodeksa i dokumenata (posebno bogata knjigama bratovština i matičnim knjigama) nalazi se u Arhivu Zadarske nadbiskupije. Tamo se čuvaju 72 knjige bratovština, knjiga prihoda i rashoda i blagajničkih dnevnika, 74 matične knjige (od čega 27 matica krštenih, 21 matica vjenčanih, 23 matica umrlih te 3 zajedničke knjige),

¹ Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, Pavao Kero i Josip Faričić (ur.), Zadar, 2015.; Svetlana Olegovna VIALOVA, *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića*, Zagreb, 2000. (*Faksimil i Opis*).

15 knjiga godova, 9 knjiga stanja duša i onih koji se pričešćuju i ispovijedaju, 10 knjiga krizmanih, jedan ribarski troškovnik, dvije knjige namirnica za izgovorene mise, odnosno misnih tablica, jedna knjiga zadužbina (legata, lašov), šest knjiga propovijedi, dijelovi jednog brevijara (dvolist) te 3 knjige odredaba Nadbiskupskog ordinarijata i dopisa svećenika *Mandatorum*. Dakle, ukupno je 203 takvih kodeksa s prostora Zadarske nadbiskupije.

U ovom članku opisan je jedan zbornik propovijedi te dio još jednog zbornika koji se nalaze u tom arhivu. Pisar tog zbornika, kao i dijela drugoga, je don Šime Radov, olipski kapelan koji je živio sredinom 18. stoljeća. Tada je glagoljaštvo u Zadarskoj nadbiskupiji bilo duhovna i kulturna smjernica života.² Današnji istraživači otkrivaju tek djeliće te vrlo žive duhovnosti i kulture s naših prostora.

² Navest ću neke knjige i članke u kojima se obrađuje tema o popovima glagoljašima sa zadarskog područja: P. KERO, *Leksikon svećenika Zadarske nadbiskupije* (u izradi); Vladislav CVITANOVIĆ, Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskim otocima (Glagoljaši od XV. stoljeća do danas), *Radovi Instituta za povijesne znanosti JAZU u Zadru*, Zadar, 1960., br. 6 – 7, 225; Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljaš don Ive Vlahić iz Sutomišćice (o. 1733. – 25. VII. 1803.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, Zagreb – Zadar, 2012., br. 54, 174 – 183. [U članku sam dokazala da je propovijedi, koje se čuvaju u Arhivu HAZU u Zagrebu pod brojevima IV a 80/40, IV a 80/21, IV a 80/27, IV a 80/6, IV a 80/13, pisao don Ive Čubanov rečeni Vlahić]; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Život i djelo glagoljaša don Jerolima Kuzmića Šimića (župa Sutomišćica, oko 1726. – 4. 12. 1793.), *Croatica Christiana Periodica*, godina XXXIX, br. 75, Zagreb, 2015., 87 – 102. [U članku sam dokazala da je propovijedi, koje se čuvaju u Arhivu HAZU u Zagrebu pod brojevima IV a 80/4, IV a 80/1, IV a 80/9, IV a 80/12, IV a 80/18, IV a 80/49, pisao don Jerolim Kuzmić Šimić]; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Školovanje glagoljaša od 14. do poč. 19. st., Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa u povodu pedesete godišnjice učiteljskog studija u Zadru, „*Stoljeća zadarskoga školstva*“, Zadar, 2017, 9-52; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljaš don Bože Grgurev (30. 5. 1744. – 29. 9. 1829.), *Slovo rogovsko* – Glasilo Udruge glagoljaša Zadar, 3, 2015, 4 – 7; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljaš don Luka Žuvić, njegovi zapisi i zbirčice propovijedi (18. st.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 58, Zagreb – Zadar, 2016., 191 – 221. [U radu sam dokazala da je don Luka Žuvić pisar nekoliko propovijedi koje se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru i Državnom arhivu u Splitu]; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa 17. i 18. st., *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 57, Zagreb – Zadar, 2015., 185 – 216; Petar RUNJE, Fra Šimun Klimantović i Konstitucije 1492., *Iskoni be slovo: Zbornik radova o glagoljici i glagoljašima zadarskog kraja i crkvi svetoga Ivana Krstitelja*, Ante Badurina (ur.), Zagreb, 2001., 183 – 193; Petar RUNJE, *Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku*, Zadar, Zadar, 2008.; P. RUNJE, *Glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku*, Zadar, 2005.; P. RUNJE, *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši (XIII. – XVI.)*, Zagreb, 2001.; P. RUNJE, *Prema izvorima*, Zagreb, 1990.; P. RUNJE, *Školovanje glagoljaša*, Ogulin, 2003.; P. RUNJE, *O knjigama hrvatskih glagoljaša*, Zagreb, 1998.; P. RUNJE, O knjigama glagoljaša u drugoj polovici 14. i u 15. stoljeću u Zadarskoj nadbiskupiji, *Iskoni be slovo: Zbornik radova o glagoljici, glagoljašima zadarskog kraja i crkvi svetoga Ivana Krstitelja*, Ante Badurina (ur.), Zagreb, 2001., 57 – 67; P. RUNJE, Don Juraj Zubina, svećenik hrvatske knjige (o. 1400. – 1480.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 55, Zagreb – Zadar, 2003., 21 – 38; P. RUNJE, *Fra Šimun Klimantović u svom vremenu*, Ogulin, 2015.; Stjepan IVANČIĆ, *Nešto o hrvatsko-glagoljskim piscima samostanskih trećoredaca*, Zadar, 1911.; Marko JAPUNĐIĆ, *Tragom hrvatskoga glagoljizma*, Zagreb, 1995.

Tomu u prilog ide i ovaj rad u kojem je prikazan život i rad don Šime Radova na temelju dokumenata napisanih njegovom rukom, ali i onih u kojima se spominje njegovo ime i djelo.

DON ŠIME RADOV – KAPELAN OLIBA

Točan datum rođenja don Šime Radova ne znamo jer su nestale matične knjige krštenih za Olib u razdoblju od 1668. do 1743. godine.³ Po dokumentu u fondu *Svećenička baština (Patrimonio volante)*, koji se čuva u Arhivu Zadarske nadbiskupije, pisanom 1732. godine, možemo zaključiti da je don Šime rođen oko 1715. godine.⁴ Od 1739. pa do 1777. bio je kapelan u Olibu. U olipskoj knjizi

³ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 44 – 55. Za župu Olib su sačuvani sljedeći kodeksi: *Glagoljska matica krštenih*, 1565. – 1613.; *Glagoljska matica krštenih*, 1635. – 1650.; *Glagoljska matica krštenih*, 1650. – 1666.; *Glagoljska matica krštenih*, 1652. – 1662.; *Glagoljska matica krštenih*, 1666. – 1668.; *Glagoljska matica krštenih*, 1743. – 1805.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1566. – 1613.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1613. – 1650.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1649. – 1680.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1671. – 1681.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1680. – 1698.; *Glagoljska matica vjenčanih*, 1730. – 1821.; *Glagoljska matica umrlih*, 1613. – 1650.; *Glagoljska matica umrlih*, 1649. – 1668.; *Glagoljska matica umrlih*, 1716. – 1771.; *Glagoljska matica krizmanih*, 1605. – 1612.; *Glagoljska matica krizmanih*, 1618. – 1663.; *Glagoljska matica krizmanih*, 1718. – 1797.; *Glagoljski popis pričešćenih u Olibu u godini 1595.*; *Glagoljski broj od duš u Olibu*, 1663. – 1824.; *Glagoljska madrikula Bratovštine Gospe od Luzarija i Karmena*, 1684. – 1793.; *Glagoljska madrikula Skule Sv. Roka*, 1732. – 1827.; *Glagoljska madrikula sv. Petra i Pavla u Olibu*, 1729. – 1822.; *Glagoljska madrikula sv. Petra i Pavla u Olibu*, 1727. – danas; *Glagoljske razne bilješke u Olibu*, 1575. – 1605.; *Glagoljska knjiga godova*, 1476. – 1860.; *Glagoljski libar legatov u Olibu*, 1755. – 1874.; *Glagoljski kvateran Skule Gospe od Uznesenja u Olibu*, 1724. – 1830.; *Glagoljski kvateran Skule Gospe Luzarija i Gospe Karmena u Olibu*, 1752. – 1797.; *Glagoljski kvateran prokaraturov župne crkve u Olibu*, 1766. – 1784.; *Glagoljski libar propovijedi, oko god. 1750.*; *Računi Bratovštine duš od purgatorija*, 1723. – 1750. U nizu *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae* u izdanju Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru, objavljene su sve olipske matične knjige: *Tri glagoljske matice umrlih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1613. – 1771.*, Zadar, 2011., ur. P. Kero; *Pet glagoljskih matica krštenih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1565. – 1668.*, Zadar, 2011., ur. P. Kero; *Četiri glagoljske matice vjenčanih župe Uznesenja B. D. M. na Olibu 1566. – 1681.*, Zadar, 2011., ur. P. Kero; *Glagoljska matica vjenčanih župe Uznesenja BDM na Olibu 1730. – 1821.*, 2012., ur. P. Kero; *Glagoljska matica krštenih župe Uznesenja BDM na Olibu 1743. – 1805.*, Zadar, 2012., ur. P. Kero.

⁴ Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN) – 16/19, *Svećenička baština (Patrimonio volante)*, 1621. – 1822. Svežanj 1.; *Vodič arhiva Zadarske nadbiskupije*, prir. Oliver Modrić i Josip Kolanović, Državni arhiv u Zadru i Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2013., 108.: „Svećenička baština (patrimoni volanti) su ugovori kojima su mladi tek zaređeni svećenici primali određena materijalna dobra, ponajviše nekretnine, zemljišta, zgrade i sl., kao osobno nadarje (beneficij) odnosno izvor osobnoga dohotka. Roditelji svećenika, a ponekad i njihova rodbina ili dobročinitelji darivali su određenim dobrom mladog svećenika. Tako darovana dobra svećenicima su mogli koristiti (uživati rentu od iznajmljivanja) do svoje smrti, a nakon smrti dobra su se uglavnom vraćala u vlasništvo obitelji iz koje je svećenik potekao. Ugovori su se sklapali u prisustvu notara i svjedoka.“

godova zapisan je datum njegove mlade mise: *Godista Gospodinova 1736 (5. II.) poče govoriti misu pop Scime Radov (KG Olib, 5. II.).*⁵ Iako je olipska matica umrlih također nestala, u knjizi godova postoji točan datum njegove smrti – 14. prosinca 1778. Ondje stoji: *Preminu 14. decebra 1778. gospodin don Šimun Radov kapalan.*⁶ Nažalost, u godaru se ne zapisuju godine starosti umrloga. Ali, ako pretpostavimo da je rođen oko 1715. godine, don Šime Radov mogao je imati oko 62 godine u trenutku svoje smrti.

Ne postoje zapisi o njegovu školovanju s obzirom na to da je *Mandatorum* – u kojem su zapisana napredovanja klerika (dobivanje tonzure, polaganje za vratara, čitača ili lektora, svječonošu ili akolita, egzorcista, subđakona, đakona te ređenje za svećenika) – pisan tek od 1741. godine.⁷ Dakle, u njemu nije obuhvaćeno vrijeme don Šimina školovanja. Stoga pretpostavljamo da je učio poput drugih klerika kod upućenijeg svećenika u svojoj župi,⁸ a školovanje je mogao nastaviti u glagoljaškim školama organiziranim pod okriljem samostana. Dakle, osim župnih središta koja su držali popovi glagoljaši, glavna su središta glagoljaštva bili franjevački i benediktinski samostani, a ovisno o kulturnom podneblju i neki drugi (npr. dominikanski). Na zadarskom su području u vezi s tim najznačajniji bili franjevački trećoredski samostani sv. Pavla Pustinjaka na Galevcu (Školjiću),⁹ sv. Mihovila Arhandela na Zaglavu¹⁰ i sv. Ivana u Zadru,¹¹ potom franjevački

⁵ HR-AZDN, Olib, *Knjiga godova*, 37 (stara paginacija 31).

⁶ HR-AZDN, *Glagoljska knjiga godova, 1476. – 1860*; Kratki životopis don Šime je napravio don Pavao Kero (*Leksikon svećenika Zadarske nadbiskupije*, u rukopisu).

⁷ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 128 – 129 – „Mandatorum, III., 1741. - 1826. Veličina: 30 x 21 cm. Kodeks je dobro sačuvan. Čitljiv. Ima 551 stranicu. Pismo: latinica. Jezik: latinski i talijanski. Glagoljica se nalazi na str. 277, 319, 327, 329, 336, 340, 342, 343, 347a, 354, 356, 358 i 378. Sadržaj: odredbe Nadbiskupskog ordinarijata i dopisi svećenika. Sada u Arhivu Zadarske nadbiskupije.“

⁸ Škola za žakne na Olibu spominje se još 1579. godine. Upravo u drugoj pol. 16. st. u župi je veći broj djece. Tako u Silbi 1579. župnik Matija Lučević podučava čak 13 žakna u gramatici i svećeničkim dužnostima, a iste godine na Olibu Ivan Lovrečić podučava četiri žakna. Više o tome u: G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Školovanje glagoljaša od 14. do poč. 19. st., 9 – 52; P. RUNJE, *Duhozni život na zadarskim otocima*, 114; P. RUNJE, *Prema izvorima*, 103 – 105.

⁹ G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Školovanje glagoljaša od 14. do poč. 19. st., 9 – 52.

¹⁰ Primjer školovanja žakna na samostanu u Zaglavu: Državni arhiv u Zadru (Dalje: HR-DAZD), *Glagoljska matica umrlih župe sv. Lovrinca u Kalima od god. 1698. do 1753.*, 63. Ondje stoji sljedeće: *1728 na 28 agusta priminu poko(j)ni Ive žakana Gobini na Zaglavu odi liti 17 od Pave de Lože bi pokopan/a/ u cicirivi(!) s(vetoga) Lo(v)ri(n)ca u Kali kod ode veloga o(l)tara i porovone od araščav i redovnikovo kako karaščani peravi i dobri sake se zani/ni/ pa plače ki zanade a na(j)veće parokijana i negova tuža mati i p(r)isvi(t)li go(spodi)n arazcibiskupi Viciko Zamajivijići.*

¹¹ Ove samostane opisali su S. IVANČIĆ, *Nešto o hrvatsko-glagoljskim piscima samostanskih trećoredaca*, 201 – 212 i P. RUNJE, *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši (XIII. – XVI.)*.

opservantski samostan sv. Dujma na Pašmanu te benediktinski samostani sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu¹² i sv. Krševana u Zadru.¹³

Na početku školovanja otac je našem don Šimi zapisao patrimonij dana 29. studenog 1732. godine,¹⁴ a školovanje je završio rekavši mladu misu 5. veljače 1736. godine. Sačuvana je izjava njegova oca pisana glagoljicom.¹⁵ Iz nje se iščitava da mu je otac jako star i nemoćan, tako da je sinu dao punomoć da upiše sebi patrimonij. Obitelj je vjerojatno bila imućna jer mu otac daje kuću s dva vrta te ukupno 8 gonjaja trsja, od toga uz općinski put 5 gonjaja trsja u kojem se nalaze i stabla 4 masline, na mjestu Pod Kalac jedan gonjaj trsja s 9 stabala maslina, a u Žorovu docu dva gonjaja trsja. Uz to dobiva 15 ovaca s janjcima. Po izjavi vidimo da je don Šime bio jedinac (*ne imaduć nego nega*), iz čega se ne može zaključiti je li bio jedino živuće dijete u obitelji ili je možda imao neku od sestara. Dakako, taj se podatak ne može provjeriti jer su olipske matične knjige za to razdoblje nestale. Izjava don Šimina oca glasi ovako:¹⁶

1732 novembra na 29

*Ja Anton Radov budući star i nejak i ne mogući u Zadar dojtj da upišen patarmonij momu sinu Šimunu a ne jimaduće nego nega dajen mu oblast da upiše sebi za patarmonij najparvo kuću i dva vartla pri kući Gašpićevoj od strane majišttrala | Od bure sela pri putu općenskomu tarsja gonnaji 5 i u tarsju maslin 4 stupi | A Pod Kalac zdola vode tarsja gonnaj i po i u tom tarsju ima maslin stupi 9 | I veće ovac 15 od fruta a pri Žorovu docu od juga tarsja Mušuneva gonaja dva ča čini usve tarsja gonnaji 8 i po i to mu darovah i o toga svega činin ga gospodarom
Ovo pišen ja don Ivan Piculić parok pravo pod moju zakletvu i bih molen bihu svidoci virovani go(spodin) don Mate Dijanić i Marko Karšulić oba iz Oliba
I bi navišćen ovi patrimonij i nije se našla svarhu ovoga ni jedna zaprika pod moju zakletvu.*

Glagoljaš don Šime Radov bio je bratim bratovštine sv. Petra i Pavla na Olibu.¹⁷ Stoga je njegova smrt upisana u godaru navedene bratovštine na kraju madrikule.¹⁸

¹² P. RUNJE, *Glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku*, 281 – 298.

¹³ P. RUNJE, *Školovanje glagoljaša*, 128 – 131.

¹⁴ HR-AZDN, 16/19, *Svećenička baština (Patrimonio volante)*, 1621. – 1822; *Vodič arhiva Zadarske nadbiskupije*, 108.

¹⁵ HR-AZDN, 16/19, *Svećenička baština (Patrimonio volante)*, 1621. – 1822., svezanj 1.

¹⁶ HR-AZDN, 16/19, *Svećenička baština (Patrimonio volante)*, 1621. – 1822; *Vodič arhiva Zadarske nadbiskupije*, 108.

¹⁷ HR-AZDN, Olib, *Madrikula bratovštine sv. Petra i Pavla*, 144: *Bi početa sveta skula svetih Petra i Pavla u Olibu na 1727 / ovo su imena od braće od iste svete skule kopijano iz stare madrikule / godišća Gospodinova 1802. / 28. poštovani Šime Radov; Ista Madrikula, 39: Nota od braće koja su kupili kandaloti / don Šime Radov.*

¹⁸ HR-AZDN, Olib, *Madrikula bratovštine sv. Petra i Pavla*, 167.

Na početku olipske knjige godova postoji zapis tadašnjeg kapelana don Ivana Petrićevića o odluci da prepíše stariji libar godova u novu knjigu. Između ostalog u zapisu piše da je drugi kapelan u Olibu tada bio don Šime Radov. U to vrijeme zadarski nadbiskup bio je Matij Karaman, a olipski župnik bio don je Ivan Skropanić. Na kraju zapisa dodano je da je prvi olipski župnik bio don Juraj Cetinjanin, koji je umro 1519. Međutim, nije zapisan točan datum kad je Olib od kapelanije postao župa, odnosno kad je don Juraj Cetinjanin od kapelana postao župnik.¹⁹ Sam pak zapis glasi ovako:²⁰

Lita G(ospodi)na našega Isukarsta 1771 | u vrime svetoga oca pape Klementa XIV i g(ospodi)na arcibiskupa Matija Karamana i parokijana don Ivana Skropanića i drugoga kapelana don Šimuna Radova budući doša na pomajnkajne libar na komu su upisani stari /stari/ umarši kojih su tilesa ukopana u crikvi svete Anastasije u Olibu i u ostalih mistih koji bihu od ove parokije počamši od godišć 1480 /1630/ do godišć odzgor upisanih | I tako ja don Ivan Petrićević kapelan odredih učiniti ovi malašni trud odredih pripisati rečeni godi na ovi novi libar i tako počeh u ime Isusa | i neka ne zamire štiovci da na svakomu upisah limesij(!) jer tako najдох upisano | priminu g(ospodin) don Jure Setinjanin Bog mu daj krajlevstvo nebesko 1519 koji bi najprvi parokijan u Olibu.“

U istoj knjizi godova postoji zapis o financiranju izgradnje svećeničkih grobova u olipskoj crkvi sv. Stošije, u kojoj je sudjelovao i don Šime Radov:²¹

Na 1757 | ovo mi redovnici ozdola upisani u crikvi s(vete) Anastasije učinismo tri groba 2 prid velikim oltaron a treti u kraj skalet z desne strane a to sva tri groba delana i potrošismo veće od 30 groša i tako odredismo da isti grobi budu ako bi se hotijio koji drugi redovnik ukopati u isti grobi posli nas koji ni bi u potrošku kako mi odredismo da ima reći mis dvadeset za života ako bi se našlo da ni reka iste mise da jnegovi redi prvo nego se ukopa imaju dati l(iba)r 30 i reći se mise za oni redovnici a to bi redovni parvi don Ivan Stipić parok | don Mate Dijanić don Stipan Telešmanić

¹⁹ O Jurju Cetinjaninu vidi u Branko Fučić, *Glagoljski natpisi*, Djela JAZU 57, Zagreb, 1982., 257. Natpis glasi ovako: *pre Zorzi Cetinjanin / parochian de Lugbo / pop' Jurai' Cetinjanin' / parokien olipski / č. f. z. i. (1529)*; Petar Runje u knjizi *Prema izvorima* cijelo jedno poglavlje posvećuje župi Olib u srednjem vijeku, navodeći niz raznih dokumenata koji potvrđuju da je Olib u 14. stoljeću bio nastanjen (str. 100 – 107). U istim dokumentima spominje se olipska župna crkva, kao i njezini kapelani. Godine 1507. spominje se svećenik Anton, koji svjedoči da je primio za svog kapelana i duhovnog pomoćnika na otoku Olibu svećenika „Jurja iz Cetine“ (*Georgius de Cetina*), obećavši mu za njegov posao polovicu svih župnih beneficija na otoku. Istog župnika *Georgium de Cetina de Lusino* (vjerojatno se radi o Jurju, sinu Cetina iz Lošinja) spominje Runje u svojoj knjizi *Duhovni život na zadarskim otocima* (str. 105, 265).

²⁰ HR-AZDN, Olib, *Knjiga godova*, 371 (313).

²¹ HR-AZDN, Olib, *Knjiga godova*, 378 (384).

don Ive Petrićević don Šime Radov don Ivan Lovrović don Frane Ivosić don Anton Budeša don Agustin Telešmanić don Jadre Kančelarić don Ivan Skropanić don Lovre Petrićević | Ovo potvardismo svi sk(u)pno kako govori.

Radeći kao kapelan zamjenjivao je župnika (paroka) u vođenju crkvene administracije, tako da zapise don Šime Radova nalazimo u sljedećim kodeksima: *Glagoljska matica krštenih, 1743. – 1805.*; *Glagoljska matica vjenčanih, 1730. – 1821.*; *Glagoljska matica umrlih, 1716. – 1771.*; *Glagoljska matica krizmanih, 1721. – 1797.*; *Glagoljska madrikula Skule Sv. Roka, 1732. – 1827.*; *Glagoljska knjiga godova, 1476. – 1860.*; *Računi Bratovštine duš od purgatorija, 1723. – 1750.*

Dana 30. svibnja 1760. don Šime potpisao je glagoljskim slovima izjavu prilikom vizitacije zadarskog nadbiskupa Mate Karamana o stanju u župi Olib: *Ja don Šime Radov kapelan potvrđujem kako zgora.*²²

Kao seoski kapelan bio je osoba od ugleda i povjerenja koju su župljani zvali za svjedoka i *prokaratura*²³ svojih oporuka. Jedna takva oporuka sačuvana je u fondu Državnog arhiva u Zadru.²⁴ Dana 28. listopada 1772. postavljen je za *prokaratura* na oporuci svog kolege don Stipana Telešmanića. Kontrola ovih ostavština nije bila jednostavna jer su i onda, kao i danas, u obiteljima odnosi bili složeni, što se vidi i po navedenoj oporuci koja je napravljena 23. prosinca 1771. te je bila prerađivana 28. listopada 1772., dan prije smrti spomenutog don Stipana. Razlog je bila smrt Stipanova zeta koji je bio jedan od glavnih nasljednika. Povjerenici (izvršitelji) trebali su paziti da osobe koje nisu obuhvaćene oporukom ne traže svoja prava na imovinu pokojnika te su zbog toga dobivali velike ovlasti za djelovanje (*da imaju veliku pomgnu od ove moje naredbe*). Zato je župnik don Jivan Skorpanić javno, dok je još tijelo umrloga bilo u kući, pročitao ovu oporuku *za bole virovagne*.

Oporuka glasi ovako:

U ime Isusa i Dive Marije Amen

Let Go(spodnih) 1771 decembra na 23 u Olibu

Ja don Stipan Telešmanić nahodeći se u zli moći a u dobri pameti priporučujen Bogu dušu a tilo zemgli da bude ukopano u grobih redovniških u crikvi s(vete) Anastasije Nahodeći se ja u potribi a to za živiti u miru i bih zvan od pokojnoga Jovana Gunela i moje sestre naviste rečenoga Jovana i pojдох i stah do moje smrti a to 24 godišća a sada sve što se nahodi po mojoj smarti sve što uzdaržah ili donesoh ili dobih po načinu svakomu ostavglan momu zetu Marku i dici nakon dice sve i po svemu a moja sestra

²² HR-AZDN, *Vizitacije Zadarskih nadbiskupa*, kutija I.

²³ Povjerenici, izvršitelji, odnosno osobe koje kontroliraju izvršenje oporuke.

²⁴ HR-DAZD, *Oporuke iz kancelarije zadarskih knezova*, kutija IV, br. 230, 243, 264.

Lucija da ima biti gospodarica dokle je živa priporučujen momu zetu da se spomene mar(t)vih

A sada narejujen i oću da ovako bude da moji neputi Telešmanići nimađu partenditi od moih trudov nišće budući da uživaju sva moja dobra od didine i očinstva

Ostavglan varta Turnac sinon pokojnoga Antona a to Jadriju i Matiju

Varta pri dvoru Jukinu onih neputon drugih

Moj dil kuće neka bude svin zajedno a to da se štima i meju sobon načine kako braća

Budući u mene toglari pet od skule S(vetih) Petra i Pavla i za isto podložena starina

Za Krajen ako moji neputi otiu uzeti starinu neka plate rečenih toglari

Moja roba i kota i libri i ostalo sve što se nahodi redo(v)niška odiće da se ima dati

popon za mise takojer i pinezi koi mi je dužan meštar Petar Čupičić iz Silbe za mise da se škode i dadu za misse

Na 1772 otubra na 28

Ja don Stipan Telešmanić ozgora upisani potvrjujen sve ozgor imenovanu naredbu učinenu parvo (ov)ga godišća

Budući umra zet Marko da imaju uživati gori rečena dobra dica Markova moja sestra Luce neka je gospodarica dokle je živa ako paka ne bi bila u miru mati i hći

ter bi otila pojti k svekru da nima uzeti drugo samo što joj muž donese od oca svoga i polovicu tarsja ko učinismo ili nasadi Marko

Od ovac da izvade 22 glavnice od (o)staloga da joj se da polovica od ovih moih ovac da se učini sprovod i pogreb

Gajeta neka stoji dokle skunpani zgor dobra posli da čini od neje što oće žena i dica Markova

Ostavglan moji prokaraturi da imaju veliku pomgnu od ove moje naredbe a to gos(podina) don Jivana Stipićevića i gos(podina) don Šimu Radova i stavglan im na dušu

A dobar mir ako bi koji otijo razbiti ovu moju naredbu neka prije plati u carkvu s(vete) Stošije toglari sto a to u Zadar a u kamari principovu toglari pedeset i to brez milosti

Pišen ja don Jive Petričević kapelan i bih moglen od istoga

Bihu na ovomu svidoci virovani Petar Garčić i Jivan Jivančić i ne umiše pisati učiniše svojon rukon križi † †

Budući meni ozdol upisanomu paroku pridana ova naredba iz ruk pokojnoga don Stipana i proštih je prid pukon dokle tilo rečenoga bi u kući martvo za bole virovagne stavih šijil

Ja don Jive Skorpanić parok u Olibu u viri od česa

I to bi na 29 rečenoga

Na 28 otubra 1772

Ja don Jivan Skor(p)anić parokijan od Oliba prijah ovi teštamenat od poštovanoga don Stipana Telešmanića bolestna u Olibu

GLAGOLJSKI LIBAR PROPOVIJEDI, OKO 1750. GOD.

Ovaj *Glagoljski libar propovijedi* spominje Vladislav Cvitanović u svom članku „Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji: Nastavak (Vidi *Starine* 42 i 43)“, koji je objavljen 1957. u Akademijinu časopisu *Starine* (br. 47) pod brojem 196 na 214. stranici. Cvitanovićev opis toga kodeksa glasi ovako:

„Glagoljski libar propovijedi.

Vlasnik župski ured u Olibu. Veličina: 286 x 210 mm. Uvezan u karton, koji je obložen sa dvije pergamene, jedna tanka i finija, druga prostija. Zadnja pergamena oštećena. Knjiga je donekle rasklimana. Tekst je negdje od crvotoči oštećen. Ispao lijep broj listova. Numeracija glagoljska: j. d. do. r. p. (35–190). Ispale stranice: 1–34, 103–104. Stranice: 176–184 dobrim dijelom su isparane čovječjom rukom. Pri koncu je odsječeno nožem 6 listova. Prazne: 103, 164. Na zadnjem preostalom odsječenom listu bio je popis „predika“ i na kojoj stranici su bile pojedine propovijedi. Sav je ispisan kurzivnom glagoljicom oko god. 1750. Sadržava 32 propovijedi: dva kvarezimala i nekoliko propovijedi o svecima. – Na nekoliko mjesta bilješka: „U ime Isusa i Marije“. Pisac nije označen nigdje. Pisao ih je vjerojatno glagoljaš Šime Radov Olibljanin, koji je bio kapelan u Olibu od god. 1743.–1777. Duktus pisma skoro je istovjetan s pismom spomenutog Radova, koji se nalazi u raznim glag. knjigama u Olibu. Glag. Slovo „i“ je položito, upotrebljava „ê“ i „jus“ i stari prijedlog „va“. Sve to govori za to, da je kodeks napisan prije god. 1770. Jezik je skoro olibsko narječje bez „ča“. Upotrebljava stare hrvat. riječi: človik, nitkor, nigda, pročaja, cića. Sve je prilika, da propovijedi nisu originalne nego su prepisane od drugih autora. – Pisac je nastojao ukrasiti inicijale, ali mu to nije svaki put pošlo za rukom.“²⁵

Cvitanović je zabilježio da se knjiga sastoji od 32 propovijedi.²⁶ Stanje same knjige do danas je manje-više ostalo isto. Knjiga se sastoji od dva kvarezimala,²⁷ s tim da je prvi nepotpun jer nedostaje prvih 34 stranica, a u prvom kvarezimalu sačuvano je jedanaest propovijedi; drugi ima jedanaest propovijedi, a postoje i dvije cjeline koje se sastoje od pet pojedinačnih propovijedi, s tim da je u prvoj cjelini jedna propovijed nepotpuna (nedostaje naslov) jer nedostaje jedan list. Na kraju kodeksa postojao je list sa sadržajem, ali je većim dijelom rasparan.

Knjiga je inače pisana dosta nepregledno. Naslovi (ili podnaslovi) katkad se nalaze na vrhu stranice, katkad u sredini, a katkad i na samom dnu, tek veličina

²⁵ V. CVITANOVIĆ, Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji, 3 dio, *Starine*, 47 (1957.), 214. Cvitanovićev opis citirao je P. KERO u knjizi *Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije*, 1. izdanje, 78, 79; 2. izdanje, 54, 55.

²⁶ V. CVITANOVIĆ, Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji: Nastavak (Vidi *Starine* 42 i 43), 214.

²⁷ Kvarezimali su propovijedi za korizmu.

slova ukazuje na mogućnost naslova nove propovijedi. Vjerojatno da je čak u prvih 35 stranica, koje su nestale, postajalo još poneko poglavlje.

Na osnovi sadašnjeg stanja, prateći naslove, knjiga se može podijeliti u 32 poglavlja. U prvom kvarezimalu sačuvano je 11 poglavlja (propovijedi), drugi dio se sastoji od 5 propovijedi, pa treći dio (drugi kvarezimal) od 11 propovijedi, pa zadnji dio od 5 propovijedi, s tim da je od rasparanih listova ostao pri vrhu dio jednog lista na kojem se može vidjeti da je riječ o naslovu još jedne propovijedi. Dakle, moguće da je na kraju knjige postojala barem još jedna propovijed. Na kraju je sačuvan dio lista sa sadržajem.

Slijedi sadržajna raščlamba *Glagoljskog libra propovijedi* don Šime Radova:

PRVI DIO²⁸

- 1) Počinje sa stranicom 35 originalne glagoljske paginacije, s tim da nedostaje naslov i početak propovijedi. Vjerojatno je dio nekog većeg dijela koji se sastoji od jedne ili više propovijedi.
- 2) *TRETI DAN KORIZME ILITI PARVI PETAK KORIZME* (str. 36) – *slišaste kako u starih rečeno est ja bo vam govorin lubite neprijateti(!) i dobro činite v znenavidećim vas s(ve)ti Mati na poglavju petomu*
- 3) *PARVA NEDILA KORIZME* (str. 40) – *poveden bi (I)sus u pustinu duhom da bude napastova(n) o(d) djavla s(ve)ti Matiji na pog(lavlju) 4*
- 4) *U PONEDILAK PARVI NEDILE KORIZME* (str. 45) – *govorene od strašnoga suda pojidite prokleti /od/ u ogan vični od mene s(veti) Matii pogl(avlje) 25 | Gredu mu/r/dri razmišlaući a to est murnari stari ki po moru gredihu navigajući podoše jiskati s v(e)lik(i)n svoj(i)n pamećon i razumon za poiti naiti novi svit i ondi kadi ne umiše poiti naprid veće naprid staviše dvoje konopi i na nih pisano ne more se dale poidoše za nimi navigajući murnari mudriji i razumniji ki i umiše poiti naiti novi svit i umi pasati naprid uza te kolone i staviše malo dale uza ne druge dvi kolone i na nih pismo i dale se more i pročaja...*
- 5) *SREDA OD KVARTAR* (str. 48) – *Sveto J(e)vajele denas kazaše i govoreše u nemu Isus svidočastvon svetoga Matija na glavi 12 | Ki čini volu oca mo/v/ga ki nabesih iston moiiji brat /ist/ mati moja i sestra est pomnogo se načini more reći ki čini volu oca nebeskoga moremo reći da jedan ki se griha ostavila da čini volu oca nebes/s/koga zač gue spod oblasti dijavaijske tolikojer moremo reći da jedan ki se griha ostavla da čini volu oca nebeskoga...*
- 6) *PETAK OD KVA(R)TAR* (str. 52) – *Predika od gorke muke tužnih duš u pargatoriju | biše ovi čovik sta u ovoji nemoći 38 godišć kako svidočī sveti Jivan na glavi 5 | Koga vidi Isus znadući da je mnogo vrimena sta u onoji nemoći reče mu Isukarst hoćeš li ozdraviti odgovori nemoćnik G(ospo)d(i)ne niman čovika ki bi me targa u lokvu da*

²⁸ Nedostaje naslov prvog ili više prethodnih poglavlja.

se operen od ove lokve biti će moje govorene od muk od pargatorija zato vaši starji ne samo da su 38 let da su nemoćni more biti da su 50 ali 60 godišć nemoćni i da stoje u mukah od pargatorija...

- 7) **NEDILA DRUGA KORIZME** (str. 56) – Mudri gredu razmišlaući onu veliku i čudnovatu slavu i poštene koim proglasi i zazva otac nebeski na onoji gori o(d) tabora Isukarsta sina svoga kada reče sega **jutra** ovo je sin moiiji polubljeni po komu san **ja** dobro naša toga slušajte i te riči reče na rici Iordana zato ga denas Petru i **Jakovu** i Jivanu otac nebeski navišćevaše za pridragoga sina svoga a proklamitaše ga Moizesu i Iliji za polubljenoga sina svoga i videći sveti Petar ono lipo misto od privelike slave i pročaja...
- 8) **NEDILA TRETA KORIZME** (str. 62) – **GOVORENE LIPO OSTO (...)** – spasitelj naš Isukarst šećući s(ve)tim Petrom po Jeruzolimu taknuše ga oficijali i sluge crikve i rekoše mu Isuse Nazaranine i ti Petre to je nikoliko vrimena pasalo da niste harač dali cesaru kako je običaiji svim davati vala da i vi date
- 9) **NEDILA ČETVARTA KORIZME** (str. 67) – čtimo da jednoč Žideji nimahu svoga gospodara ni vladavca i učiniše zbor i više meu sobom i počaša govoriti jo nam bračo i u gorko brez našega vladavca i starešine ovako naše stvare zlo prohode i tako učiniše jednoga ki se u no vrime ne nahaše(!) **meju** nimi i gredu k nemu...
- 10) **PETA NEDILA KORIZME** (str. 73) – ki će me o(d) vas hoće mene pokarati od griha ako jistinu govorin za što ne virujete meni s(ve)ti Jivan na glavi 28 | Za istinu pokle je denas početak od muke Isukarstove budući do sega **jutra** Žudeji počese kamine popadati da varhu na Isukrsta zato ćemo denas od muke Isukarstove govoriti kratkmi besedami govore neučiteli s(ve)ti...
- 11) **NA PRISVETI DAN OD USKARSNUĆA ISUSOVA** (str. 76) – uzdarži se u knjigah od naroda da pokle bihu pristale vode po strašnomu sudu vodenomu ukaza se jedan luk na nebesih jedan kraiji nebesa ticače a drugi na zemli staše ovo biše zlamene i prilik.

Str. 81 i 82. list rasparan do pola, neispisan s jedne strane. Na poledini po sredini piše kurzivnom glagoljicom *U ime Isusa i Divice Marie*. Na dnu je naslov sljedećeg dijela.

DRUGI DIO

- 1) **PRODIKA SVARHU SVETOGA PRIČEŠĆENA TILA ISUSOVA KOJA PREDIKA SE MOŽE U SVAKO VRIME GOVORITI** (str. 83) – A (...)a jesa kruh živi ki sam s neba snišajjo tko ga bude blagovati živiti će u vike Jivan sveti na p(oglavlju) 9 | Po ričah Isukarstovih a koji ga ne bude blagovati umriti će u vike...
- 2) **NA DAN SVIH SVETI/TI/H** (str. 89) – Slavni dan Svih svetih sveta crikva navlastito poradi četirimi riči est ostavila najiparvo radi kuće ili starim vrimenom jedna crikva budući drugo mnogo kasna ispunena treto po zaradi mnogih svetih zaburavlene za neka bi mogli jimati časti veće četvarto cica naših molitav za neka bi barže bile uslišene...

- 3) *PRIPOVIDANE NA DAN SVIH VERNI UMARŠIH MARTVI DAN* (str. 101) – *Zašto obraz tvoji kriješ od mene i ciniš mene neprijatelja tvoga Iob sveti na poglavju 13*
Str. 102 je prazna.
- 4) Nedostaje jedan list (str. 103 – 104) – nedostaje, dakako, naslov i dio propovijedi.
Od 105 str. nastavak je propovijedi: *Divo primudra kako jideši kako zora s velikom svitlošću svitleći se hćeri Sijonova lipa jesi kako misec svitla nego sunce u pesnih crikovnih na poglavju 1*
- 5) *GOVORENE DRUGO SLAVNE DIVICE* (str. 112) – *Diva Marija put po komu i ulazi svitlost s nega na zemlu Duh Sveti na sličići(!) po Iobu u pog(la)v(lju) 18 govori ustarpilivi Iob upita Boga ukaži mi Bože kojim putem grede svitlost aliti vrućina na zemlu tamnu od griha i studeni.*

TREĆI DIO

POČINU PRIDIKE PISATI ZA DRUGU KORIZMU (str. 118)

- 1) *PREDIKA U ČISTU SRIDU* (str. 119) – usputni zapis na vrhu: *U ime i U ime Isusa | Obratite se k m(e)ni svim sarcem vašim Bog semogući govori po Joilu proroku govori pismo sveto da budući jednu nav uhitila fortuna za jednim školim došavši strašni vitar na nu da biše na pirikulu(!) za izginuti toti doidoše na nu triski mune gromi lanpi veliki i neizbrojeni kim ona po ni jedan put ni načine ne mogaše se obraniti i tarčō(!?) stojeći učini se edna tišina i j(e)dno tiho vrime zač bihu ovoji navi došli dni i vrim(e) prilično i dostojno da se utaži i smiri ta velika i strašna furtuna vidući to prilipo vrime gospodar od navi zapovida da se odvežuju konopi od kraja i da se uzdvižu sidra a da se otvore bila jedra ter da gredu put mista u ku žele/le/ i u n(e) mu pribivati*
- 2) *U ČETVARTA(K) PARVI KORIZME* (str. 123) – *Kada doide Isus u Karpanaum pristupi k nemu ceniturion moleći ga i govoreći mu gos(po)do ditić moji leži u domu momu sveti Matij na poglaviju 8 | cesari krali i pricipi i ostala plemenita gospoda jimaju ovi običaji da gredu po svomu žardinu i liti po vartlu prošešćavajući se i prohajati kada se velike stidi(!) mrazi kadi se sva zemla raspukla i gredu po nomu žirdinu sluge i najidu jedan lip luzar i daju ga sluge svomu gospodaru a gospodin vidivši ovi luzar kaže ga gospodi onoj i ki š nim šću i vele se hvali š nim govoreći nim ove je čudne stvari gospodo ovo se ji naša jedan luzar toliko lip da ga nisam nigdar lipšega vidi kij uzresta usrid ove zime ki mi je ugodan i vele drag*
- 3) *U PETAK PARVI KORIZME* (str. 126) – *A ja vam govorim lubite neprijatele vaše s(ve)ti Matiji n(a) gl(avi) 26 štimo u svetih knjigah kraljevih na glavi 15 da pokle primudri Salamun učen bi k(r)al izrajelski za Davidom ocem svoji(m) i pokle uzida on prosti tempa zapovida parvu stvar u nemu da jimaju staviti dva lipa pitara puni prilipoga cvića kadi staše prisveti oltar i prilika Božja i da se čisto renoveva ako je potriba svaki dan prilipim cvićem na slavu i poštene vičnega Boga*
- 4) *PARVA NEDILA KORIZME PREDIKA* (str. 129) – *pov(e)den bi (I)sukrst duhom v pustinu i proročaja s(ve)ti Matiji na glavi 4 | Semogući i vično gos(podi)n Bog zazavavši*

jednoč Jeremiju proroka i reče mu hoću da pojideš napovidati puku židovskomu ma hoću da si tward kako jedan dijemant ako narav ili virtud dijamant ima u sebi /jima ovu virtud u sebi/ da ako ga na ogan meću ništar mu ogan ne naškoditi ni nauditi ne more

- 5) *Kada dojde Isuhrst u Jeruz(ol)im podviza se vas grad govoreći tko ov est s(ve)ti Matiji na glavi 21 (str. 133) | U PARVI DAN PO NEDILI KORIZME PARVOJI (str. 133) – Kada dojde sin čovičanski svojim svetim Matiji sveti na glavi 25 | Sveti i slavni Ižajia prorok vidi u duhu vičnega go(spo)d(i)na Boga kadi sida na svojem lipom i plemenitom prestolu do svoga prislavnoga i prisvetoga božanstva u kralstvu nebeskomu i vidi u tom vijenu anjela Šerafim/m/a ki jimaše šest krilov dvimi pokrivaše obraz svoji a dvimi pokrivaše noge svoje a dvimi lečaše*
- 6) *NA PARVI/DAN/ UTORAK KORIZME (str. 135) – Kada dojde Isuhrst u Jeruz(ol)im podviza se vas grad govoreći tko ov est s(ve)ti Matiji na glavi 21 | Nahamo(!) ištemo u knjigah rimskim da je Ulijan rimski cesar vladavac ne budući on plemeniti grad od Jeruzolima i griha pohoditi i viditi i kada ga vidi puk jeruzolimski i pristrašise se velikim strahom i počaše govo/vo/riti ča to gdo je to i počaše govoriti da je **Julian** cesar rimski doša Jerusolim viditi*
- 7) *SREDA OD KVATAR PARVA KORIZME (str. 138) – Pristupiše ka Isusu krnižnici i fariseji govoreći mu učitelu očemo o(d) tebe zlamena vidjeti sveti Matiji na poglavju 12 | Rekoše mudri i naravni naučitelji da orai plemenita ptica kada su mu ptići negovi u gnizdu i budući jošće malo perje na nih gleda jih jesu li nisu li negovi ptići vidi da niko bilo perje jimaju a on suro jima i hoće da pozna po jednon sinalu obarne ovi ptići svoje suprotiva suncu i ako ne mogu gledati s očima u sunce pozniva da nisu negovi ptići ma ako mogu gledati sunce očima mori stanovito znati da su negovi ptići*
- 8) *ČETVRTAK DRUGI KORIZME (str. 141) – Pomiluj mene sinci Davido(vi) hći moja o(d) dijavla zlo se muči s(ve)ti Matiji na glavi 15 | Štimo u drugih knjigah kralevih na glavi 5 da apšolon svignušiv se soprotiva ocu a to kralu Davidu da će mu za životu krunu vazeti i toga avizizaše i rekoše mu da tu stvar ima braniti i ne dati mu se...*
- 9) *PETAK DRUGI KORIZME (str. 144) biše dan blagdan žudejski pojde Isus u Jeruzulim lokva jedna ka jimaše pet pritvor sveti Ivan na glavi 50 – Govore mudri i naravni naučitelji oni desputajući meju sobon rekoše da ovi uči(!) čovičanski jesu toliko lubeznivi meju so(bo)n u lubavi i u milošći živući zač nigdor jedan drugoga ne ostavlja kud jedan pogleda pogleda i drugi ako pogleda desno oko pogleda pogleda i livo ako desno na desno ako livo na livo i desno na livo zač ni interesa meju nimi za to ne lube se meju sobon cića ni jednoga interesa nego cića lubavi ako jedan boli tir se plače plače se i ono drugo ako je veselo jedno veselo je i drugo ako je jedno ponižen poniženo je i drugo ako je jedno sardito sardito je i drugo...*
- 10) *PREDIKA U DRUGU NEDILU KORIZME (str. 147) – Pojat Isus Petra i Jakova i Jivana i proročaja s(ve)ti Matiji na glavi 17 | štimo u pismu s(ve)tomu da tri jesu kralistva velika i poglavna pakal ovi svit i nebo jedno je po(d) zemlon drugo je poviš zemle treto je svarhu nebi s parvo je sve t/r/mina i škurina na drugom je svitlost i tmina a treto je sve /tmina/ svitlost...*

- 11) *PARVI DAN PO NEDILI DRUGOJ KORIZME* (str. 152) – *ja idu izišćete me i u grihu vašemu umriti s(ve)ti Iva(n) na glavi 8 za jistinu velika tuga i žalost dojde na ovi svit radi sagrišena Adamova i Jevina zač ne to sagrišise udil otvardnu sarce negovo i kako nemu otvaranu i ožestoči sarce negovo tako u dan sinašni est ludem otvardnuto sarce u grisih i tako mnozi grišnici radi otvardnutoga sarca najizada pokle se neće griha ostaviti učini si diaval zato reče Is(u)h(rst) učenikom i jistinu jedan od vas est diaval...*

ČETVRTI DIO

- 1) *PRIPOVIDANE OD SMARTI STRAŠNE – SPOMINI SE OD NAJPOSLIDNIH TVOJIH* (str. 156) *ovo su stvari najipotribnije svakomu koji hoće prez griha živiti na vom svitu – vala da sveji u nima misli i navlastito kad mu dojde vrime od sarišena(!) | kako se nahodi u kležejaštiku na poglavju 7 ako bi čovik živijo mnoga godišća sa svim veselim i radosću i jima se spomenuti tamnoga vrimenta i zločestih dana koji kada doju bit će pokarana prošastna...*
- 2) *PREDIKA SVARHU SVETOGA PRIČEŠĆENA TILAIKARVIISUSOVE | JA JESAM KRUH ŽIVI KOJI SA SNIŠAJO DAVID PROROK* (str. 158) – *u salmu 66Sveto pismo veli kruh nebeski da nima kruh anjelski blagova čovik Isukarste duhovni kruh anjelski i ostalih svetih koji su nan nebesih i cića privelelike lubavi naše učini se putujućih zato piva s(ve)ta mati crikva govoreći jevo kruh anjelski učini se kruh putujućih to jest zapovida a naredi da se posvećuje i da ludi pričešćujuću se blaguju tilo ne negovo koje s nebesa snišlo kako isti Isukar(s)t svidoči u jevanjelu na poglavju 6*
- 3) *PREDIKA SVETIH APOSTOLA PETRA I PAVLA* (str. 165) – *Ti jesi Petar i svarhu ovoga kamena sagradiću crikvu moju Matij sveti na poglavlju 16 | kral Nabukodonosr od Babilonije otijući podložiti pod oblast svoju sve narode i sve puke i narode /puka/ zemle i gradove posla poklisare posvoji daržava i kralestvi po svoji Palestini i Damasku po Ciciliji po Asiji po Afriki i ostali mesti da svu zemlu podloži svomu kralestvu ali oni puki i narodi ne htiše primiti poklisara ni poštena jim učiniti nego nike ubiše nike natrag vratise s malim poštenem*
- 4) *PREDIKA SVETIH APOSTOLOV PETRA I PAVLA* (str. 171) – *Koga ludi govore da je sin čovičanski Matiji sveti na poglavju 16 | koliko je tko veće darove i veće milosti primijo od Boga semogućega toliko muj /toliko je/ većma daržan Bogu semogućemu faliti i većma služiti mu sveti Petar bi vazda daržan uzdati mu hvale /daržan hvale/ Bogu živomu ki ga učini od jednoga ribara siromašna poglavicom crikve svete diže ga o(d) dubina morski u slavu vičnu čovika od male vire učini ga temelem od cri(k)ve katoličanske p(o)glavicom apostol(a)*
Četiri lista od stranica 177. do 184 su rasparana.
- 5) *PREDIKA NA DAN SVIH SVETIH* (str. 185) – *stanovito svi sveti i svetice koje se nahode u raju nebeskomu bili su znenavijeni i prognani na ovom hinbenon svitu a niki znenavijeni i ubijeni od zalih poganov Abel pravedni ki biše toliko drag i ugodan go(spo)d(i)nu Bogu biše znenavijin i prognan i ubijen od svoga vlastitoga brata svoga Kaina nevinoga i prokle(to)ga.*

Na str. 190, koja je rasparana i nestala, u dijelu stranice pri vrhu koji je ostao sačuvan može se pročitati početak naslova neke propovijedi, koji nije u Cvitanovićevu opisu (to bi mogla biti šesta propovijed ovog dijela, tj. 33. poglavlje).

Na kraju knjige također je rasparan i nestao list na čijoj je zadnjoj stranici bio zapisan sadržaj cijelog zbornika s pripadajućim stranicama. Na poledini zadnjih stražnjih korica postoji usputni zapis pisan kurzivnom glagoljicom o nekom dugovanju koji glasi: *Dah Pačiću pakla*²⁹ *z barilon li(ba)r 48 on mi ga vrati barilo i pakla li(ba)r 29 osta pri nemu pakla li(ba)r 19.*

Polazna točka svih propovijedi je jedan poučan primjer „prilika“ iz neke biblijske knjige, ali i iz raznih drugih izvora. Bez obzira na to je li don Šime Radov bio pisar ovih propovijedi ili samo prepisivač ili kompilator, iz ovih primjera vidljiv je njegov interes za znanost, posebno za prirodne i tehničke discipline znanosti. U drugoj propovijedi trećeg dijela opisuje izgled vrta više klase (*cesari, krali, principi i ostala plemenita gospoda*) te njihovu zaokupljenost stvaranjem novih biljnih vrsta i ljepotom biljaka. U sedmoj propovijedi trećeg dijela opisuje ponašanje i genetske karakteristike orla. U prvoj propovijedi trećeg dijela opisuje meteorološke prilike i postupak navigacije za vrijeme lošeg vremena, a u četvrtoj propovijedi prvog dijela postupak navigacije prilikom otkrivanja Novog svijeta. U četvrtoj propovijedi trećeg dijela spominje osobine stvari i eksperiment o ispitivanju tvrdoće dijamanata (*ako ga na ogan među ništar mu ogan ne naškoditi ni nauditi ne more*). U jedanaestoj propovijedi prvog dijela te petoj propovijedi drugog dijela pokazuje fizikalne primjere poput stvaranja temperature te karakteristike svjetlosti i nastajanje duge (*luk na nebesih*), a u devetoj propovijedi trećeg dijela daje primjere iz anatomije (funkcioniranje očiju).

Osim ovih primjera iz prirodnih znanosti nalazimo i primjere iz povijesti u trećoj propovijedi četvrtog dijela (*Nabukodonosr od Babilonije*) i šestoj propovijedi trećeg dijela (*Julian rimski car je došao posjetiti Jeruzalem*) te primjere iz zemljopisa u trećoj propovijedi četvrtog dijela (*Palestina, Damask, Cicilija, Asija, Afrika*). Ovo sve pokazuje da su stari glagoljaši, osim djela pisanih na hrvatskom jeziku glagoljicom, raspolagali s drugom literaturom i informacijama na stranim jezicima, posebno na latinskom i talijanskom,³⁰ zanimajući se za sva znanstvena područja ljudske djelatnosti.

I u slučaju prepisivanja, kompiliranja i u slučaju da je sam pisao ove propovijedi, don Šime morao je doći u doticaj s nekim od zbornika koji su se

²⁹ Katran.

³⁰ Vidi HR-DAZD, *Fond Stragačić*, kutija VII, popis knjiga knjižnice glagoljaškog sjemeništa u Priku kraj Omiša.

sačuvali do danas. U svom školovanju i radu don Šime Radov mogao je dolaziti u doticaj s ovim glagoljskim zapisima i ostalim glagoljskim zbornicima pisanim na ovom području, a koji su vjerojatno utjecali na njegov način razmišljanja i izbor građe za svoj Zbornik.

Iz vremena 15. i 16. stoljeća te do smrti don Šime Radova 1778. godine potječu sljedeći glagoljski zbornici (ili dijelovi zbornika) sa zadarskog područja: *Zbornik Šimuna Glavića* (1529. – 1557.),³¹ Odlomci korizmene propovijedi iz 18. st.,³² *Molitveni zbornik* iz Sali iz 1614.,³³ sačuvani su dijelovi nekog većeg zbornika iz 15. st. iz Zadra,³⁴ *Tkonski zbornik* iz 16. st.,³⁵ Zadar – Tkon, *Bilanovićev zbornik* 17. i 18. st.,³⁶ zbornici don Ante Škifića, don Ive Grdovića Ivanova,³⁷ don Ive Čubanova rečenog Vlahaća,³⁸ don Jerolima Kuzmića Šimića,³⁹ don Nikole

³¹ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 35 – 39; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 126.

³² V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 273; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 116.

³³ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 81 – 82 (usp. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 55 – 56).

³⁴ Sačuvana su četiri lista koja se nalaze u Arhivu HAZU u Zagrebu. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 12 – 14; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa*, 2. izdanje, 125).

³⁵ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 29 – 35; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 109.

³⁶ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 66 – 68; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 109.

³⁷ Arhiv HAZU, *Grdovićev zbornik, XVIII st.* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 69 – 77; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 103).

³⁸ G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljaš don Ive Vlahać*, 174 – 183; HR-AZDN, *Glagoljska govorenja duhovna*, zbirka propovijedi, Sutomišćica, pisar don Ive Vlahać iz Sutomišćice, XVIII. st.; *Nacrt propovijedi o praštanju* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 277; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 101); *Propovijed na uznesenje* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 284; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 102); *Odlomak propovijedi* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 284; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 102); *Propovijed o paklenim mukama* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 287; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 103); *Propovijed na uznesenje* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 288; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 101).

³⁹ G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Život i djelo glagoljaša don Jerolima Kuzmića Šimića*, 87 – 102; Ugljan, *Propovijed o Božiću* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 285; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 116); Ugljan, *Propovijed o mladoj misi* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 286; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 116); *Propovijed o davanju računa na samrti* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 285); *Dvije propovijedi* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 286); *Propovijed o ljubavi prema Bogu* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 286); *Iz oficija imenu Marijinu* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 166).

Belića,⁴⁰ don Šime Kuštere,⁴¹ fra Petra Milutinića,⁴² fra Šimuna Klimantovića,⁴³ don Bene Koščice,⁴⁴ don Mikule Fatevića,⁴⁵ fra Marka Kuzmića,⁴⁶ don Luke Žuvića,⁴⁷ don Ivana Oštarića⁴⁸ i mnogih drugih. Od don Bene Koščice je, osim zbornika, sačuvan i jedan prijepis Lucidara na hrvatski jezik glagoljicom. Lucidar je bio svojevrsna srednjovjekovna enciklopedija, tj. zbirka srednjovjekovnog znanja i vjerovanja koji su bili izloženi u obliku pitanja i odgovora, a na našem se području zadržao u prijevodu s češkog Lucidara.

⁴⁰ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 115 – 117 nabroja niz zbirki propovijedi don Nikole Belića: *Deset propovijedi*, XVIII. st. (spominje ih i V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 272); *Korizmene propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 271 – 272); *List propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 272); *Odlomci korizmene propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 273); *Zbirčica propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 273); *Zbirčica propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 270 – 271); *Zbirka propovijedi*, 1746. – 1756. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 267 – 269); *Zbirka propovijedi*, XVIII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 269 – 270).

⁴¹ HR-AZDN, Vrsi, *Dio glagoljske knjige propovijedi*; P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 124.

⁴² P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 103; *Mare magnum franjevačkih indulgencija i privilegija* (Rukopis fra Petra Milutinića, god. 1559., 93 – 95).

⁴³ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 131; Zadar, *Plač B. D. Marije*, XVIII. st. (spominje i Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 296); *Klimantovićev obrednik*, 1514. god.; *Klimantovićev zbornik*, 1501. – 1512. god.; *Obrednik iz 1509. god.*; *Zbirka franjevačkih indulgencija*, 1502. – 1511. god.

⁴⁴ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 35; *Koščićeva zbirka propovijedi*, 1681. – 1684. (spominje je i V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 253 – 257); *Koščićevi odlomci Lucidara*, XVII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 242 – 243); *Zbirčica propovijedi don Bene Koščice*, 1687. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 257); *Zbirčica propovijedi don Bene Koščice*, 1687. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 258); *Zbirčica propovijedi (iz Koščićića)*, XVII. st. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 258 – 259).

⁴⁵ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 74; *Fatevićev zbornik duhovnog štiva*, god. 1617. (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi II*, 57 – 60); o don Mikuli Fateviću i Glagoljskom zborniku u knjigama *Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave*, III, *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae*, P. Kero i J. Faričić (ur.), Zadar, 2016.

⁴⁶ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 126; *Kuzmićev zbornik crkvenih govora i kršćanskog nauka*, 1724. – 1725.; Kodeks je još u 18. st. bio u Sutomišćici.

⁴⁷ HR-DAZD, *Fond Strgačić*, kutija 27; ondje se nalaze tri propovijedi: *Dormitio et ascensio B. M. Virginis*, XVIII. st.; *Govor o kleveti i laži*, XVIII. st.; *Oproštajna propovijed nekoga glagoljaša*, XVIII. st.; Sveučilišna knjižnica u Splitu ima još *Propovijed o prigodi vjenčanja*.

⁴⁸ Don Ivan Oštarić je bio rodom iz Kolana na Pagu, a bio je župnik Zlarina. Djelovao je u 17. stoljeću. Sačuvane su njegove zbirke propovijedi: *Zbirka propovijedi iz 1680.* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 246 – 248); *Zbirka propovijedi iz oko 1680.* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 348 – 349); *Zbirčica XVII st.* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 250.); *Zbirka XVII st.* (V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 250 – 253). Više u članku G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljica u Kolanu*, u *Kolan – Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Zadarskoj nadbiskupiji*, Zagreb (u tisku).

Uglavnom su se sačuvali prijepisi iz 15. i poč. 16. stoljeća.⁴⁹ Žarko Dadić u knjizi *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja* u poglavlju „Prirodnoznanstvene koncepcije u hrvatskom Lucidaru i u glagoljskim tekstovima srednjovjekovlja“ na stranici 140 piše: „...hrvatski prijevod teološkog djela *Elucidarium* koje je napisao Honorius Augustodunensis ili d’Autun, a koje je ubrzo poslužilo kao temelj kojem su dodana Aristotelova gledišta o svijetu i prirodi. Takvo djelo, koje se nazivalo *Lucidarium*, nastalo je u Njemačkoj krajem 12. st. i u njemu su pored Honoriusovog *Elucidariuma* iskorištena također djela *Imago mundi de dispositione orbis* (Slika svijeta o uredbi krugova), poznatog pod nazivom *De imagine mundi* (O slici svijeta), i *Philosophiae mundi* (Filozofija svijeta). Prvo od njih pripisuje se istom Honoriusu Augustodunensisu, ali je ipak vjerojatnije da ga je napisao Englez Honorius Inclusus ili Solitarius, koji je djelovao oko 1090. Drugo djelo o filozofiji svijeta napisao je u 12. stoljeću Guilelmus de Conchi.“

Po samostanskim knjižnicama sačuvani su brojni originali i prijevodi prirodnoznanstvenih⁵⁰ tekstova, kao i tekstova iz mnogih drugih znanstvenih

⁴⁹ O hrvatskim prijevodima Lucidara vidi u Žarko DADIĆ, *Povijest egzaktne znanosti u Hrvata I i II dio*, Zagreb, 1982., 1 dio, 23 – 24; Ivan MILČETIĆ, Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika. III. Hrvatski Lucidar, *Starine*, knjiga XXX, 1902., 257; Prijepis iz 16. st. sačuvan je u *Žgombičevu zborniku* koji se nalazi u Arhivu HAZU u Zagrebu i *Petrisovu zborniku* koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod br. R 4001. Postoji i prijepis na latinicu od Gverina Tihića iz 1533. godine, no ta je verzija Lucidara teološka i ne sadrži prirodnoznanstvena tumačenja. Ista je verzija zasvjedočena u glagoljskom zborniku iz 15. stoljeća koji se čuva u Sieni, Biblioteca comunale. Sign. X. VI. 13. Anica NAZOR, Prijevod „Lucidara“ Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu, *Godišnik na Sofijskija universitet „Sv. Kliment Ohridski“* i Centar za slavjano – vizantijski proučavanja „Ivan Dujčev“, Tom. 89 (8), 85 – 112; Stjepan Ivšić, Prijevod „Lucidara“ Honorija Augustodunensisa u prijepisu Gverina Tihića iz godine 1533., *Starine*, sv. 42, Zagreb, 1949., 105 – 259; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljaš don Ive Vlabić*, 147 – 150.

⁵⁰ Dadić tvrdi da je u franjevačkom samostanu u Zadru sačuvan tekst franjevca Petra iz Trogira iz 1385. godine „*Secretum philosophorum*“ u kojem se opisuju Baconovi pokusi s paraboličkim zrcalima. Ovaj sačuvani tekst pokazuje da su veze Zadra s engleskim oksfordskim znanstvenim krugom bile jake, a i da je u Zadru 14. stoljeća pristup prirodnoznanstvenim problemima bio u skladu s matematičkim i eksperimentalnim poimanjem znanosti toga doba. Hrvati su u srednjem vijeku imali snažne kulturne i znanstvene veze s Francuskom i Engleskom, pa su školski sustavi i znanstvene ideje iz tih zemalja bitno utjecali na ustrojstvo škola u Hrvatskoj. Hrvatski kulturni i znanstveni odnosi su međutim bili vrlo intenzivni s Italijom, jer su mnogi hrvatski studenti studirali u talijanskim gradovima, posebno na starim talijanskim sveučilištima u Padovi i Bologni, a mnogi od njih su se vraćali u domovinu, a takvih je bilo mnogo, prenosili su svoje znanstvene ideje koje su imale mnogo utjecaja na formiranje kulturnih i znanstvenih središta u Hrvatskoj.“ Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, 1991., 91.

područja. Veliki broj knjiga sačuvan je i u privatnim inventarima i knjižnicama.⁵¹ Mnogi studenti s našeg područja studirali su u inozemnim sveučilištima.⁵²

Znanstvena djela koja su uglavnom bila pisana na latinskom jeziku prevodila su se i na hrvatski jezik. Ovaj prijevod bio je važan jer se tada moralo uvoditi hrvatsko stručno nazivlje za sva područja.⁵³

⁵¹ Npr. u Inventaru pok. Vučine Martinušića iz Zadra od 6. 1. 1332. nalaze se knjige Seneke, Aristotela, Albertanuma. (Inventari fonda Veličajne općine zadarske, Državnog arhiva u Zadru godine 1325. – 1385., 2006., 32); vidi popis knjiga iz glagoljaškog sjemeništa u Priku kod Omiša. HR-DAZD, *Fond Strgačić*, kutija VII; Dadić tvrdi da struktura prvotiska u samostanskim knjižnicama pokazuje da su se u 15. st. nabavljala upravo ona djela iz prirodnih znanosti i prirodne filozofije koja su se općenito upotrebljavala u tadašnjim školama i da su knjižnice sadržavale djela autora koji su se tada najviše podržavali. Na stranici 158 piše da se u tim knjižnicama nalazila „Plinijeva povijest prirode (Franjevački samostan, Hvar), Sacroboscova sfera (Franjevački samostan, Varaždin), Euklidovi Elementi (Franjevački samostan Šibenik, Matropolitanska knjižnica, Zagreb), komentari Aristotelova djela o nebu i svijetu koje je napisao Albertus de Saxonia (Franjevački samostan, Zadar), komentar na Aristotelovo djelo o meteorima koje je napisao Albert Veliki (Franjevački samostan, Šibenik). Kao što se vidi i u drugim samostanima, U Hrvatskoj su postojala djela koja su bila standardna u razvijenom srednjem vijeku. Sacroboscova sfera je djelo koje je bilo najpoznatiji priručnik geocentrične astronomije razvijenog srednjeg vijeka. Aristotelova djela su zastupana gotovo redovito u cijeloj srednjovjekovnoj zapadnoj Europi 14. i 15. stoljeća, a bila su vrlo često komentirana. Plinijevo djelo je bilo u to doba glavni priručnik za poznavanje prirode. Euklidovi Elementi bili su pak temelj izučavanja matematike u to doba. Sva sačuvana djela su dakle standardni priručnici koji su se upotrebljavali u 15. stoljeću. Kako je utvrđeno da se je u školstvu upotrebljavalo u Hrvatskoj upravo takva djela kao i da se je zastupalo ideje koje su iznošene u njima, to je struktura prvotiska sasvim u skladu s tim, a ta struktura još jednom potvrđuje zaključak o znanstvenoj sredini u Hrvatskoj.“ Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja*, 157.

⁵² „Te veze su bile jake i utjecajne na raznim područjima kao što su: slikarstvo, arhitektura, književnost, duhovnosti i drugi vidovi civilizacije i kulture. Međutim, ta povezanost s Istokom i Zapadom nije eliminirala i vlastiti kulturni izričaj, koji je u to vrijeme, usprkos svim neprilikama i provalama bio bujan. U taj život su se uključili spontano i franjevci trećoreci glagoljaši...“ Ratko PERIĆ, Hrvatski zavodi u Europi, *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, svezak III, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII - XVIII. stoljeće); ur. Ivan Golub, Zagreb, 2003., 215 – 225; vidi i Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja*, 92, poglavlje *Veze Hrvatske s talijanskim i austrijskim školskim i znanstvenim središtima od 13. do 15. st.*; Runje kao najznačajnije spominje fra Mateja Mastilića Bošnjaka, fra Ivana Galića (Macedonac), fra Stjepana Belića (Rabljanin), fra Šimuna Klimantovića i fra Jakova Belića. Fra Šimun Klimantović (Klemenčić) je bio iz Lukorana na otoku Ugljanu, a živio je krajem 15. i poč. 16. st.; O fra Šimunu Klimantoviću više u S. IVANČIĆ, *Nešto o hrvatsko-glagoljskim piscima samostanskih trećoredaca*, 169 – 170; Stjepan ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, 2004; P. RUNJE, *Fra Šimun Klimantović I Konstitucije 1492.*, 129; P. RUNJE, *Prema izvorima*; P. RUNJE, *Fra Šimun Klimantović u svom vremenu*.

⁵³ Dadić navodi da su tekstovi na hrvatskom jeziku bili važni iz dva razloga. Prvi se od njih sastoji u tome što se već tada u njima stvaralo hrvatsko prirodnoznanstveno nazivlje koje je moralo imati utjecaja i na kasniji razvitak hrvatskog znanstvenog nazivlja, a drugi se sastoji u tome što takvi tekstovi jako dobro pokazuju kako su se prirodnoznanstvene ideje širile u širokim slojevima hrvatskog pučanstva. Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti hrvatskoga srednjovjekovlja*, 157. Vidi još članke i knjige: Ž. DADIĆ, *Povijest egzaktne znanosti u Hrvata I i II dio*, 1982.; Ž. DADIĆ, *Egzaktne*

Kao što je već primijetio Cvitanović,⁵⁴ rukopis don Šime Radova specifičan je te na osnovi toga daje pretpostavku da je možda on pisar ove zbirke propovijedi. Taj rukopis nosi elemente rukopisa jednog od olipskih popova glagoljaša koji je prepisao sve stare zapise i molitve u glagoljskom godaru potpisujući tadašnjega olipskog župnika don Lovru Lovrovića i kapelana don Ivana Petrićevića, ali je znatno neuredniji i nespretniji. Sličnost se očituje u pisanju pojedinih slova, npr. slova *r* i *d*. Ova slova kopiraju još neki glagoljaši olipskog kruga. Slične rukopise nalazimo sredinom 18. stoljeća u olipskim maticama s potpisom don Franića Jivosića i don Jivana Skropanića, tadašnjeg župnika. Ovu dozu „primitivnosti“ rukopisa don Šime Radova (koju nemaju njegovi kolege iz župe) dobro objašnjava Štefanić na str. 19 u knjizi *Glagoljski rukopisi* u HAZU, gdje grupira pojedine rukopise nekih Zbornika sa zadarskog područja koji se nalaze u Arhivu HAZU pod karakteristične rukopise sjevernodalmatinske škole. Opisuje ih kao poseban sistem pisanja glagoljskog kurzivnog pisma od 17. do 19. stoljeća, koji je ponajviše bio u upotrebi u sjevernoj Dalmaciji. O tome piše sljedeće:

„Konačno želim da upozorim na jedan poseban sistem glagoljskog kursivnog pisma ovog kasnog razdoblja, tj. XVII – XIX stoljeća, koji je ponajviše u upotrebi u Sjevernoj Dalmaciji te ga zbog toga često zovem *sjevernodalmatinsko mškolo*. Nije to doduše posve jedinstvena škola, ali i njene varijante svode se na neke opće zajedničke crte, a i mnoge od već spomenutih degradacija i deformacija glagoljskog pisma svojstvene su baš toj školi. Čini mi se da je u pozadini ovog relativno slabo razvitog pisma (koje često ostavlja dojam primitivnosti) jedan određeni skriptorij koji njeguje poseban stil, izoliran od one spontano i slobodno razvite struje visokog kursiva u kvarnerskom kutu s jedne i druge strane Rijeke. Taj skriptorij je možda imao svoj glavni oslonac u benediktinskom samostanu u Tkonu na Pašmanu. Pečat konservativnosti što ga nosi ova škola sastoji se u međusobnoj nepovezanosti slova, u nerazvedenosti pojedinih slova koja su u suštini sačuvala ustavne oblike i specifičan linijski sistem. Ovo pismo je u svojem razvitku ostalo na pola puta između ustavnog i pravog kursivnog četverolinijskog pisma pa bi ga čovjek najradije nazvao polukursivnim pismom ili ruskim terminom *skoropis*.“⁵⁵

znanosti, *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost, svezak II*, Srednji vijek i Renesansa (XIII - XVI. stoljeća); uredio: Eduard Hercigonja, Zagreb, 2000., 741 – 761; Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti, Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost, svezak III*, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće); ur. Ivan Golub, Zagreb, 2003., 403 – 417; Ž. DADIĆ, Povijesno podrijetlo hrvatskih naziva mjeseci, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, broj 37, Zadar, 1995., 227 – 236; Ž. DADIĆ, *Egzaktne znanosti u Hrvata u doba prosvjetiteljstva*, Zagreb, 2004.

⁵⁴ V. CVITANOVIĆ, Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji, 3 dio, 214.

⁵⁵ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 19.

Kao primjere Štefanić daje rukopise don Mikule Fatevića (Fatevićev zbornik),⁵⁶ rukopise don Bene Košćice, don Nikole Belića, don Ivana Oštarića i na kraju Mate Šimoncina Puhova, pismenog seljaka. Ovdje bi mogli dodati i don Šimu Radova, koji je živio u 18. stoljeću, kao jednog od rijetkih svećenika ovog razdoblja koji je pisao takvim načinom koje je opisivao Štefanić. Inače, u 18. stoljeću većina svećenika na zadarskom području piše čisto kurzivnim pismom.⁵⁷

MOLITVA SUPROĆ VIŠĆICAM DON ŠIME RADOVA

Knjiga propovijedi *Glagoljska govorenja duhovna*⁵⁸ sastoji se od triju cjelovitih propovijedi i četvrte, od koje je sačuvana samo jedna (prva) stranica, a pisao ih je don Ive Vlahić, župnik Sutomišćice na otoku Ugljanu. Ukupno je don Ive Vlahić napisao prvih 18 folija. Sastoji se od Uvoda te sljedećih propovijedi: 1. Govorenja u prvu nedilju priš/š/astva; 2. Govorenja u drugu nedilju prišastva; 3. Govorenja u nedilju tretu prišastva; 4. Govorenja u četvrtu nedilju prišastva (jedna stranica). Folije 19 i 20 sadrže tekst don Šime Radova (*Suproč višćicam i čarovnicam ki umiju čarati i suprotiv vragom*), a fol. 21 – 24 su propovijedi (*Govorene u 5 nedilu po Dusi*), pisane nekim još neodređenim rukopisom.⁵⁹ Zbornik je nastao u Sutomišćici, donedavno se čuvao u župnom uredu na Olibu, a danas je u Nadbiskupskom arhivu u Zadru.⁶⁰ Na Olib je vjerojatno završio nakon smrti don Ive Vlahića 25. srpnja 1803. godine, a u uvez je naknadno stavljena, zajedno s

⁵⁶ Objavljen u nizu *Monumenta glagolitica archidioecesis Iadertinae*: G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Fatevićev zbornik duhovnog štiva, Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave*, III.

⁵⁷ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje. O ovome sam pisala u knjizi G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Fatevićev zbornik duhovnog štiva* te članku G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljica u Kolanu*, u *Kolan – Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Zadarskoj nadbiskupiji* (u tisku).

⁵⁸ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 102 – „Veličina: 20,5 x 15,1 cm. Ima 28 stranica. Numeracija glagoljska. Ispisana su lijepom kurzivnom glagoljicom. – Na prvoj stranici – glagoljica librarija majuskula: „Govorena duhovna za sve Nedile i svetkovine priko godišta i druga govorena, koja se mogu govoriti u predikah, složena u kratko govorene za lakšinu parohiënon, kapelanon i drugih redovnikov, koi žele pripovidati puku kršćanskomu. Skupljeno od mene Don Ive Vlahića trudećega tad u parohiji Države arhibiskupa zadarskoga; a to u Sutumišćici na. I. (20) Maëa. Č. OT. N. B. (1772.)“. Restaurirana i uvezana. – Pisac I. Vlahić, glagoljaš, rođ. oko god. 1733. u Sutumišćici (ot. Ugljan), od god. 1765. – 1803. župnik u rodnom mjestu, umro 25. VII. 1803. (Podatci iz matica u Sutumišćici). Vlasništvo preč. Ivana Pulišića u Olibu. Sada u Nadbiskupskom arhivu u Zadru.“

⁵⁹ Više o ovom *Zborniku propovijedi* u članku G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljaš don Ive Vlahić*, 174 – 183.

⁶⁰ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 1. izdanje, Zadar, 2008.

još jednom propovijedi, i ova molitva don Šime Radova. Don Ive Vlahić je na početku knjige zapisao da je zbornik pisan 20. svibnja 1772. godine.⁶¹ Molitva je mogla biti zapisana od ređenja 1736. godine do smrti don Šime Radova 14. prosinca 1778. pa naknadno uvezana u ovu knjigu s drugim propovijedima. Molitva protiv vještica, koju je pisao don Šime Radov,⁶² glasi ovako:

Soproč višćicam i čarovnicam ki umiju čarati i soprotiv vragom † † † | Svemogućí vikovični dobri i milosardni Bože prosim te poniženi izvadi od nas uze naše i gribe naše i hudobe tako jesi sveludo i nebožno baratane putova ne daj da nam tako hudi nepriatel naudi po svojih hudobšćinah ali hudobnih čaroviah ne naškodi niti na telu niti na duši na ovomu stanu niti onim koi u nem stanuje to dobrota tvoja podilila amen. | O Bože oče nebeski blagoslovi i posveti nas i po tvomu svetomu blagoslovu učuvaj nas oda svakoga zla i škod vražjih višćic čar i čaroviji nihovih. | U jime Isusovo budi budi naši zidi tvardi turan suprotiv svim vražjim na napastim ne daji da nam naškodi. | Zlamene svetoga Križa raspeti Isuse Isukarste i Gospodine Bože naš budi čuvar i obranitel oda svakoga zla i nastih obog Šerafinov pošali nam svetoga Mihovila koji oho(lo)ga sotonu iz višine nebeske izagna jesi da se on za nas soprotivi oholomu Sotoni i negovim činom bori i vojuje pošali nam tako jer o milostivi Gospodine svetoga anjela koji je to bijo ža od svih vražjih pogibeli oslo(bo)di oslobodi de nas ovi stan i ki v nem budu stati i ovoga slugu ili službenicu N Božju oda sve zale i vražje napasti učuva ji i pošali nam takojer o Bože naš našega virnoga anjela čuvara i da nas brani i čuva u svih naših da nam ni jena hudoba vražja naškoditi ne bi mogal totee prosimo poniženo stvuritelu neba i zemle kriposti dobrota naša da li usliši hte bi vapijućih i krećući sinu čovičanski po Isusu Isukarstu sinu tvojemu jedinomu rojenomu gospodinu našem koji tobom i Duhom svetim jenokupno gospoduju i kraluju u vike vikon amen † † † | Ovo pišem ja don Šime Radov | Ovi libar i pišem na nemu jimena svetih kih jimam relikvije svete u anuših mojih a jimena svetih onih na kih san naša jim upisana ja u mojih anuših jesu tutike i u momu križu kih jimena ne znam kost jedna S. Zifrina mučenika i jedna S. Klimenta mučen(ik)a i jedna S. Blašula mučenika i jedna S. Tomasa mučenika i jedna S. Sisina mučenika i jedna S. Dunata mučenika i ostalih osan mučenikov.

U Arhivu HAZU u Zagrebu postoji cijeli niz ovakvih zapisa, molitvi, recepata od kojih su neki i sa zadarskog područja.⁶³ Tako sa zadarskog područja potječe Amulet Petra Marelića iz 17. st., koji je bio svećenik u Ravi i Velom Ižu (po Cvitanoviću), a Berčić je na poledini amuleta zapisao: *iz Iža*

⁶¹ P. KERO, *Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije*, 2. izdanje, 102.

⁶² HR-AZDN, Sutomišćica, *Zbirka propovijedi don Ive Vlahića; Glagoljska govorenja duhovna*.

⁶³ Štefanić je ovim glagoljskim zapisima posvetio cijelo jedno poglavlje: V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 167 – 175.

1846,⁶⁴ Zaklinjanja sv. Sisina, Amulet vjerojatno iz bilježnice Mate Šimoncina Puhova iz Sali prepisan oko 1826. godine⁶⁵ te Zakletva protiv štetočina i zla oblaka iz 1703. godine, koju je pisao don Ivan Rudić (Rudin), koga Cvitanović spominje u Salima 1693. godine.⁶⁶ S područja sjeverne Dalmacije (moguće iz Berčićeve zbirke) potječe i Egzorcizam protiv vukodlaka iz 18. st.⁶⁷ i spis pod brojem Zaklinjanja (egzorcizmi) protiv zlog oblaka i tuče, crva i drugih štetočina, bolesti od zubi itd. iz 18. do 19. st., koji glasi:⁶⁸ *Reci tri salmi i letenie . prvi salam . 56 . da voskrsnet Bog itd... zakletve korisne za odagnati napasti od ukodlakov ma vala biti bez griha smrtnoga i priporučili su Bogu i Divici Mariji... Ezus u ime oca i sina i duha svetoga amen † ovo sveti križ † bižite strane protivne pridobi lav od kolina Judina korin Davidov aleluja a sada zapovidan tebi ali vam svaki prenečisti dusi ukodlaci ukodlačice koji si nečisti duh u košću ovih slug božjih po ovomu svetomu križu itd... od ove crkve Božje i od ove parohje u ji(me) otca † † † amen Jezus.* Amulet tipa Sisin i Mihael (možda iz Istre iz prve pol. 15. st.) navodi i Anica Nazor:⁶⁹ „Zaklinjanja kakva su u ovom amuletu (i slična njemu) poznata su od starine na istoku i u Europi. Katolička je crkva osuđivala amulete. Takva je osuda zabilježena u glagoljskom Kolunićevom zborniku iz 1486. godine: ‘ti činiš grih od sakrijelija (svetogrđa) kada ti nosiš ke cedulje ali ka pisma pri sebi i va nje vjeruješ ili kada činiš bajati.’“ Štefanić navodi i niz egzorcizama i zaklinjanja s ostalih područja. Spis pod brojem IV d 56 u Arhivu HAZU posvećen je egzorcizmima, zapisima i receptima iz 14. st., a potječe s područja Grižana (Novi). Riječ je o zbirčici egzorcizama, ljekarskih recepata i zapisa u kojima se miješaju elementi čarolija i prirodnog liječenja biljem.⁷⁰ Spis pod brojem IVd55 iz Akademijina arhiva potječe s područja Vinodola za koje

⁶⁴ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 169 (sign. IV a 80/57).

⁶⁵ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 175 (sign. IV a 80/26).

⁶⁶ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 169 – 170 (sign. IV a 128).

⁶⁷ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 171 (sign. IV a 134).

⁶⁸ V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi I*, 174, 175 (sign. IV a 80/13a).

⁶⁹ A. NAZOR, *Ja slovo znajući govorim...*, *Knjiga o hrvatskoj glagoljici*, Zagreb, 2008., 62 – 63.

⁷⁰ Postoje razne vrste ljekaruša s ljekarskim receptima i liječenju biljem. Vidi brojne primjere u knjizi Ante NAZOR, Ante ml. NAZOR i Marinka ŠIMIĆ, *Knjige od likarije*, Faksimil i obrada dviju ljekaruša pisanih hrvatskom ćirilicom, Rasprave i građa za povijest znanosti, knjiga 10, Zagreb, 2010., 9; objavljene su dvije ljekaruše s oko 500 recepata koje sadrže voće, povrće, lijekova iz ljekarne, sastojci animalnog podrijetla, *Za djelotvornost lijekova rabe se i crkveni blagoslovi, molitve, tekstovi iz crkvenih knjiga, zaštitna sredstva, simboli, zapisi, magične formule itd.*; vidi Mirko Dražen GRMEK, *Medicina u Hrvata, u Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, svezak II, Srednji vijek i Renesansa (XIII-XVI. stoljeće); ur. Eduard Hercigonja, Zagreb, 2000., 169 – 227; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela od 15. do 18. stoljeća prema podacima iz glagoljskih vrela*, doktorska disertacija, Zadar, 2013.

Štefanić navodi da je u pitanju niz raznovrsnih magijskih i ljekarskih recepata, uputa i molitava u kojima se miješaju elementi kršćanstva, praznovjerja i prirodne primitivne medicine; pod brojem III a 5 (Kuk. 436) je Kvadirnica egzorcizama Antona Frankija, prva pol. 18. st., iz Omišlja; s područja Baške dolazi spis broj VII 21 Zaklinjanje protiv nevremena, 18. st.; te spis br. VII 49. Sveščić zaklinjanja protiv nevremena iz godine 1756.; s područja Drage Baščanske dolazi spis VII 111 zaklinjanje protiv nevremena i večernja za mrtve, 18. st.

Neki svećenici borili su se protiv vračanja i raznih praznovjerja,⁷¹ a neki su i dalje bili pod utjecajem ranijeg načina razmišljanja pa čak su spajali oba načina mišljenja, npr. pisali su i prakticirali molitve protiv vještica. Očito je da don Šime Radov pripada ovoj zadnjoj grupi svećenika.⁷²

Sličnu situaciju nalazimo u cijeloj Europi.⁷³ Iako je Crkva pokušala iskorijeniti ovakve običaje⁷⁴ te je uvela kazne za te nedopuštene djelatnosti, pojedini svećenici nastavili su ih prakticirati, a bili su prihvaćeni i među narodom. Inače je među pukom osobito bilo rašireno praznovjerje.⁷⁵ Kazne za sve nedopuštene djelatnosti bile su *obustavljenje od mise*, oduzimanje župa

⁷¹ Poput ugljanskog župnika u pjesmi *Istoria od dvih žen* u kojoj kao glas razuma upozorava mještane da najprije razmisle o čemu govore i što se stvarno moglo dogoditi, a ne prebacuju cijeli problem na izmišljena bića (vile). Državni arhiv Zagreb; *Istoria od dvih žen*; *Kako Kate Černošina ukrede dite Eli Bacaline obnoć spavajući budući svoje parvu noć udavila i skrovito zakopala. Leta 1740 složeno u pesmi kako slidi*; *glagolitica I* - 13, 10; O ovome više u G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela*; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa*, 185 – 216.

⁷² Miroslav BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata*, Lokalna povijest i sveopći modeli, Antibarbarus, Zagreb, 2002, 179 – 180; M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella iz godine 1690.*, *Croatica Christiana periodica*, br. 46, Zagreb, 2000., 35 – 43; O ovome više u G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela*; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa*, 185 – 216.

⁷³ Peter BURKE, *Junaci, nitkovi i lude: narodna kultura predindustrijske Europe*, Školska knjiga, Zagreb, 1991., 214; Carlo GINZBURG, *The Night Battles: Witchcraft and Agrarian Cults in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Penguin Books, USA, 1985; C. GINZBURG, *Dešifriranje vještičjeg sabata*, *Zarez*, 203 od 5. 4. 2007.; Tekst pod naslovom *Deciphering the Witches' Sabat* objavljen u zborniku *The Witchcraft Reader*, ur. Darren Olridge, Routledge, London, New York; M. BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata*, 179 – 180; M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella*, 35 – 36, 42 – 43, bilješka 56; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Društvena slika ugljanskih sela*; G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa*, 185 – 216.

⁷⁴ M. BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata*; M. BERTOŠA, *Fragmenti vizitacije pulskoga biskupa Eleonora Pagella*, 35 – 43; M. BERTOŠA, *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, Pula, 1989.

⁷⁵ Zrinka NOVAK, *Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu*, *Historijski zbornik*, godina LXII, br. 2, Zagreb, 2009., 333.

(*parohija*),⁷⁶ progonstvo, zatvor, galija, novčane kazne. Prikupljeni novac u crkvi se dijelio onim župama koje su siromašnije.⁷⁷

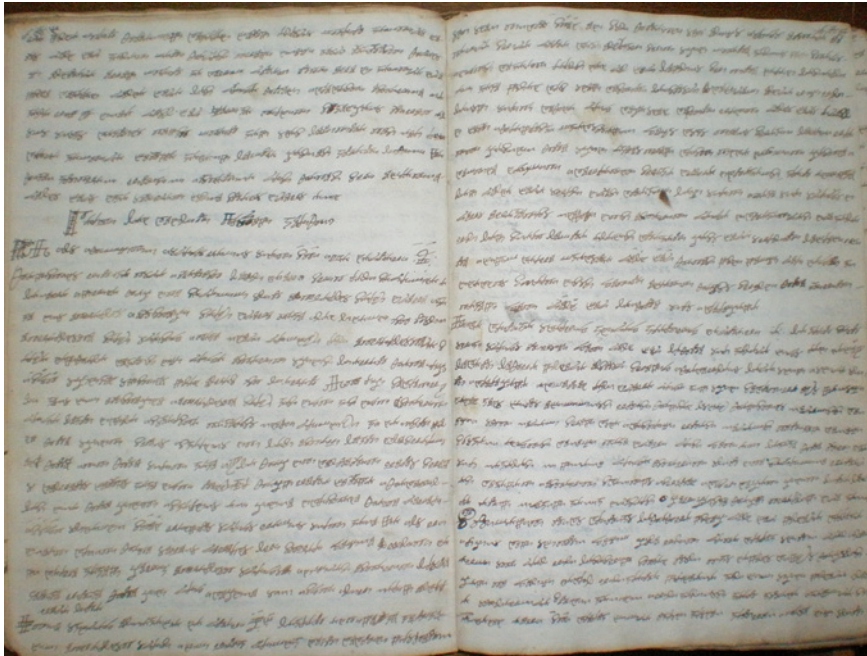
Uspoređujući sve gornje zapise i primjere, među kojima ima i onih potpisanih, utvrđeno je da je pisar spomenute propovijedi iz 18. stoljeća bio don Šime Radov. Same propovijedi te njegovi zapisi govore da je bio dosta složena osoba, koja se s jedne strane zanimala za sve napredne misli onog vremena, a s druge strane i dalje razmišljala na stari način. Njegova molitva protiv vještica ne uklapa se u sliku koju je dao o sebi izborom propovijedi, koje sadrže mnoge primjere iz područja raznih znanosti pri kojem se vidi da je bio zainteresiran i za znanstveni eksperiment.

ZAKLJUČAK

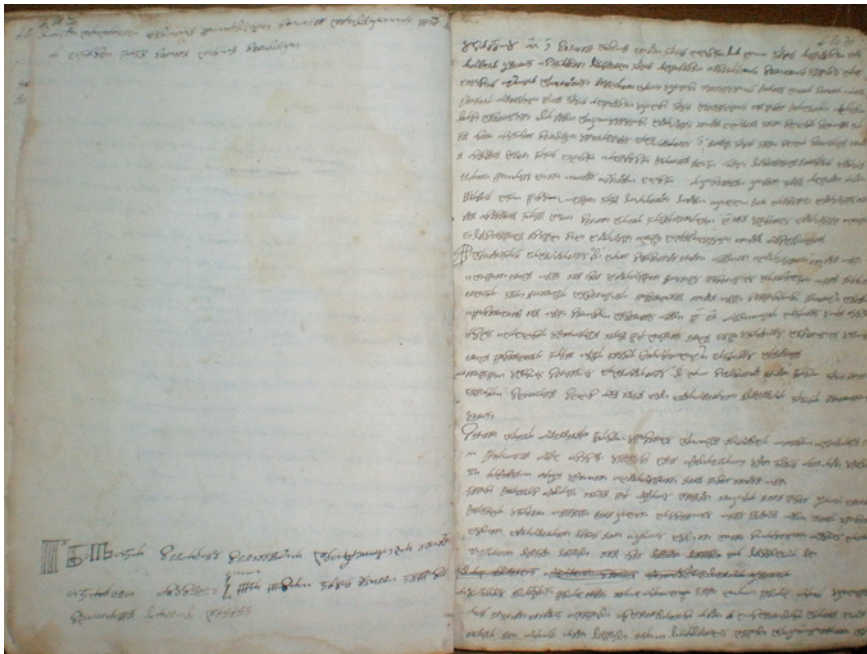
U članku je prikazan život i rad svećenika glagoljaša Šime Radova, kapelana župe Olib koji je bio rođen oko 1715., a umro je 14. prosinca 1778. godine. Sačuvana je izjava njegova oca od 29. studenog 1732. o imovini koju daje sinu za patrimonij, pisana glagoljskim kurzivom, a nalazi se u fondu Svećenička baština (*Patrimonio volante*) Arhiva Zadarske nadbiskupije. U članku je dokazana pretpostavka Vladislava Cvitanovića da je don Šime Radov pisar knjige propovijedi, koja se nalazi u Arhivu Zadarske nadbiskupije, napisane u razdoblju od 1736. kada je imao mladu misu do svoje smrti 1778. godine. Također, dokazano je da je autor jedne molitve protiv vještica, koja je naknadno umetnuta i uvezana u zbirku propovijedi nazvanoj *Glagoljska govorenja duhovna* don Ive Čubanova rečenoga Vlahaća, inače župnika župe Sutomišćica. Dakako, don Šime Radov bio je pisar mnogih zapisa u matičnim knjigama, knjigama bratovština, godara, knjiga računa, knjiga krizmanih župe Olib.

⁷⁶ HR-AZDN, SNB, Kutija I, 87/88; Transliteracija spisa u G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa, 185 – 216; HR-AZDN, SNB, Kutija II, 1 i 2.

⁷⁷ HR-AZDN, SNB, Kutija I, 57; Transliteracija spisa u G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Glagoljske moralno-kazuističke odredbe ninskih biskupa, 185 – 216.

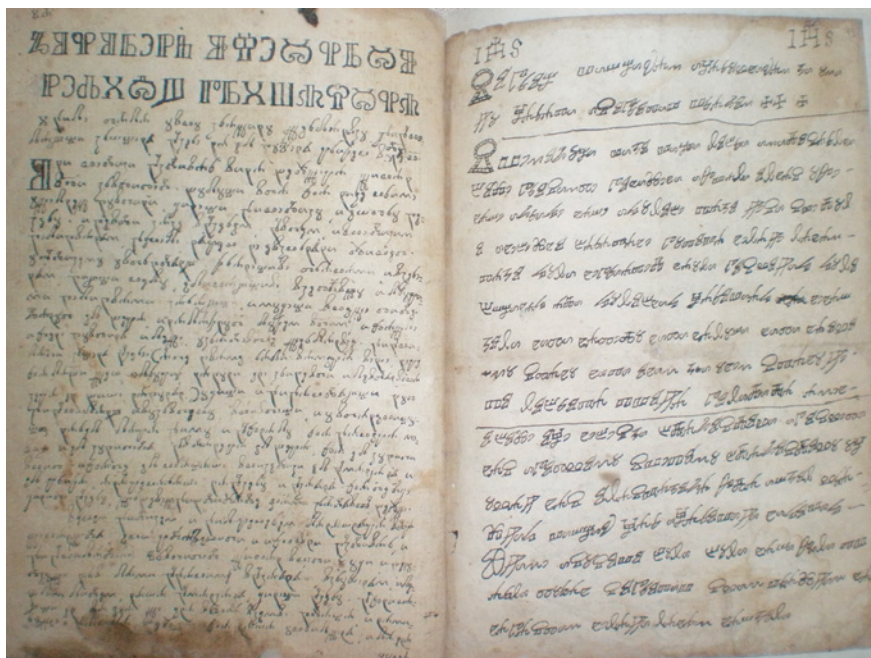

SLIKA 1. AZDN, Glagoljski libar propovijedi don Šime Radova

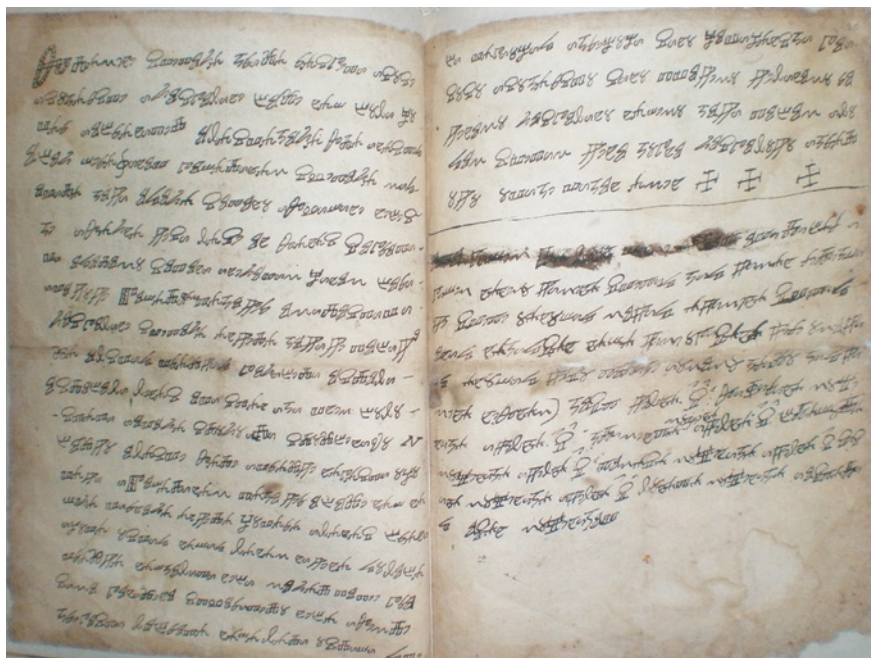

SLIKA 2. AZDN, Glagoljski libar propovijedi don Šime Radova

SLIKA 3. AZDN, Molitva Suproč višćicam don Šime Radova

SLIKA 4. AZDN, Molitva Suproč višćicam don Šime Radova

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ

GLAGOLITIC BOOK OF SERMONS BY ŠIME RADOV
CURATE IN OLIB (18TH CENTURY)

SUMMARY

The paper presents the life, education and active operation of the Glagolitic priest Šime Radov, curate of the Olib parish, who was born around 1715, and died on 14 December 1778. Statement by his father, dated 29 November 1732, written in italic Glagolitic script, and regarding the property he gave his son as patrimony, has been preserved; it is in the safekeeping of the Archives of the Zadar Archdiocese as part of the holdings entitled Heritage of the Priests (Patrimonio volante). Šime Radov most probably began his education – same as other clerics from the island did – with the parish priest in his place of birth and in some of the Franciscan monasteries, for instance the monastery of St. Paul, Zaglav, or on Školjić (Galevac) with the Franciscan Tertiaries. These were most probably the central schools for clerics there. During his education and career, Radov came across a number of Glagolitic anthologies written in this area; some of them have been preserved to the present date. As a result of the analysis of the handwriting and the comparison with all the Glagolitic documents and codices found, the author of the paper proves that Šime Radov wrote his *Book of Sermons from the 18th Century* in the period between the year 1736 and 14 December 1778. It may not be determined whether Šime Radov was merely a scribe, a compiler (and if this is the case, which texts he based the sermons on), or whether he composed his sermons himself. Nevertheless, taken the choice of sermons – even if he was merely a scribe – it may be concluded that he was interested in various scientific fields (both social and natural ones). Furthermore, his handwriting was complicated and illegible; he acted under the influence of an older way of thinking, and practiced different types of prayers and amulets. A proof thereof is his text entitled *Suproč višćicam i čarovnicam ki umiju čarati i suprotiv vragom* (*Against Witches and Sorceresses who Practice Magic and Against the Devil*).

Keywords: Šime Radov; *Glagoljski libar propovijedi* (*Glagolitic Book of Sermons*); *Molitva protiv vještica* (*Prayer Against Witches*); Glagolitic priests; italic Glagolitic script; 18th ct.